

ZAMAN, KRONOLOJİ, DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BECERİLERİ BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA OĞUZLARIN TEMSİLİ*

THE REPRESENTATION OF THE OGHUZ IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF TIME, CHRONOLOGY, CHANGE, AND CONTINUITY SKILLS

Gökhan ABANOZ

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

gkhnbzn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8173-6559

ÖZ

Geliş/Received:

22.03.2025

Kabul/Accepted:

26.06.2025

Yayın/Published:

30.06.2025

Anahtar Kelimeler

Sosyal bilgiler ders kitapları,
Zamanı anlama ve kronolojik düşünme,
Değişim ve sürekliliği algılama,
Oğuzlar

Keywords

Social Studies
Textbooks,
Understanding Time and Chronological Thinking, Perceiving Change and Continuity, Oghuz

Bu araştırma, sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuz boyunun tarihsel süreçteki rolünün zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri bağlamında nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, nitel yöntemlerden doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Veri setini, Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının oluşturduğu araştırmanın verileri doküman analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, Oğuz boyu Asya Hunları bağlamında Oğuz Kağan Destanı'ndan yapılan alıntılarla efsanevi bir çerçevede ele alınmıştır. Ancak, Göktürkler döneminde siyasi ve askerî açıdan önemli bir güç olmalarına rağmen adları anılmamış, 1040 yılına gelindiğinde ise doğrudan Selçuklular adıyla bir hanedan olarak sunulmuştur. Oğuzların, Türk tarihinin en önemli boylarından biri olarak 1040 yılında tarih sahnesine çıktıkları şeklindeki yanlış algı, öğrencilerin tarihsel sürekliliği anlamalarını ve olaylar arasındaki bağlantıları kurmalarını olumsuz etkileyebilir. Çalışma, Oğuzların tarihsel süreçteki rollerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında daha bütüncül ve kronolojik bir bağlamda ele alınması gerektiğini vurgulayarak, tarih öğretiminde değişim ve süreklilik bağlantısının güçlendirilmesi yönünde öneriler sunmaktadır.

ABSTRACT

This research aims to examine how the role of the Oghuz tribe in the historical process is addressed in social studies textbooks within the context of understanding time, chronological thinking, and perceiving change and continuity. The research was conducted using qualitative methods through document analysis. The data set consists of the Social Studies textbooks for 5th, 6th, and 7th grades, and the data were analyzed using document analysis. According to the findings, the Oghuz tribe is presented in a legendary context through excerpts from the Oghuz Khagan Epic in the context of the Xiongnu. However, despite being a significant political and military power during the Göktürk period, their name was not mentioned, and by the year 1040, they were directly presented as the Seljuks, a dynasty. The misconception that the Oghuz, one of the most important tribes in Turkish history, appeared on the historical stage in 1040 could negatively affect students' understanding of historical continuity and their ability to make connections between events. The study emphasizes that the role of the Oghuz in the historical process should be addressed in a more holistic and chronological context in social studies textbooks, and it provides suggestions for strengthening the connection between change and continuity in history teaching.

DOI: <https://doi.org/10.69643/kaped.1663168>

Atf/Cite as: Abanoz, G. (2025). Zaman, kronoloji, değişim ve süreklilik becerileri bağlamında sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuzların temsili. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 6(1), 115-134.

* Bu araştırma, 11. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Modern insanın epistemolojik durumu bağlamında, tarih bilinci son beş asrın en önemli gelişmelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Gadamer'e göre bu bilinç, insanın çevresindeki her şeyin tarihsel bir bağlam içinde olduğunu ve bu tarihselliğin, gerçekliği anlamlandırmada temel bir unsur olduğunu fark etmesiyle oluşmaktadır (Thorp, 2016). Benzer şekilde, Rüsen (2012), tarihçilerin geçmişi inşa etmeden önce, geçmişteki olaylar ve gelişmelerin bugünkü sonuçları tarafından biçimlendirildiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bir yandan geleneğin tarihsel kurgudaki etkisini vurgularken, diğer yandan geçmiş, şimdi ve insan arasındaki dinamik ilişkiyi betimlemektedir. Bu bağlamda, tarihin, tarihçi ile ele aldığı olaylar ve olgular arasında kesintisiz bir etkileşim süreci olarak şekillendiğini düşünen Carr (1980) bu durumu, bugün ile geçmiş arasındaki bitmeyen bir diyalog olarak tanımlamaktadır. Tarihin, bir disiplin olarak geçmişi incelemesi ve geçmişteki değişim süreçlerini anlamlandırması, tarihsel konuların öğretiminde bazı temel becerilerin öne çıkmasına yol açar. Bunlar arasında, "zaman ve kronolojiyi algılama" ile "değişim ve sürekliliği anlama" becerileri, öğrencilerin geçmiş dönemler ile bugünü ilişkilendirebilmesi ve dönemler arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ya da süreklilik unsurlarını kavrayabilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Demircioğlu ve Akengin, 2012).

Bu iki beceri, tarih eğitiminin ayrılmaz bir parçası olarak, bir yandan sosyal değerler, kültürel yapılar ve kurumsal sistemlerin tarihsel süreçteki gelişimini kavramayı sağlarken, diğer yandan bazı olgu ve yapıların hangi değişimlerden geçtiğini veya zamana direnerek süreklilik kazandığını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Nitekim, güncel Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında alan becerileri arasında yer alan bu becerilerden ilki, "zamanı algılama ve kronolojik düşünme becerisi" olarak adlandırılmış ve öğrencilere karşılaştırma, dönüştürme, sıralama ve değerlendirme bütünlük becerileri ile bir olayın kısa ve uzun süreli sonuçlarını karşılaştırmayı sağlamaktadır (MEB, 2024). Tarihi olayların ne zaman ve hangi sırayla gerçekleştiğinin net bir şekilde anlaşılmasını sağlayan kronoloji bilgisi öğrencilerin seçilen zaman dilimindeki olayları karşılaştırması, çalışmaları günümüzle ilişkilendirmesi veya olası nedenleri açıklayabilecek kapasiteye sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Tarihi olaylara dair bir bağlam oluşturma fırsatı sunan kronoloji, tarihi olayların nedensellik içerisinden anlaşılmasını ve öğrencilerin tarihsel düşüncelerini organize etmelerine yardımcı bir unsurdur. Bu bakımdan kronoloji ve nedensellik öğrenciler açısından makul tarihsel anlatılar oluşturmada bütünlük ve iç içe geçmiş unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Waring, 2010). Dolayısıyla zaman ve kronoloji ikisi beraber bir algılama becerisi olarak tarihsel zamanı anlamada tarihi konuların öğretiminin vazgeçilmez bir parçasını oluştururken diğer yandan öğrencilerin kişisel kimliklerini oluşturmalarına ve genel olarak dünyaya dair anlayışlarını genişletmelerine olanak tanıırken diğer yandan onları demokratik toplumların temelini oluşturan kritik yeterliliklerle donatarak vatandaşlık yeterliliklerine güdülemesi bakımından da önem arz etmektedir (Solé, 2019).

Bununla zaman veya tarihle doğrudan ilişkili bir sayı sistemi olarak görüldüğünden, tarih eğitiminde temel bir araç yerine tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu durum, geçmişi bilimsel ve analitik bir şekilde anlamaya odaklanan tarihsel zaman ile tarihe duygusal ve düşünsel bir bağ kurmayı sağlayan tarihi zaman arasındaki ilişkinin netleştirilmesini zorlaştırabilir. Bu belirsizlik, öncelikle pedagojik bir gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu gerekçe, tarihin tamamının öğretilmeyeceği gerçeğine dayanır ve tarihi zaman kavramının, tarihin anlaşılması için ne kadar gerekli bir önkoşul olduğuna dair bir sorgulama sunmaktadır (Lello, 1980). Ayrıca tarihte evrensel olarak bütün toplumları aynı anda etkileyen ilerleme, gelişme ve değişimlerden söz edilemeyeceği göz önüne alındığında tarihteki olaylarla düzeni ve ilişkiyi ima etmek amacıyla geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğe dair temel fikirlerden ayrı olarak zaman içindeki değişim ve süreklilik gibi daha karmaşık kavramlara kadar çok çeşitli zaman kavramlarını gündeme getirmektedir (McCreedy, 2002).

Tarihçilerin tarihsel zamanı açıklamada ölçülebilir ifadeler gerektirmeyen, Orta çağ, Kanuni devri gibi uzun dönemleri kullandıkları bilinmektedir. Öğretmenlerin tarihsel zaman anlayışını geliştirmesine yardımcı olurken yalnızca kesin tarihlerle değil, bu tür geniş zaman dilimlerini ve onların temsil ettiği dönem özelliklerini de kullanmaları, öğrencilerin olayların geçtiği zamanı daha somut imgelerle ilişkilendirerek soyut zaman kavramını anlamalarını kolaylaştırabilir (Dilek ve Dilek, 2015). Çünkü tarihsel geçmiş duygusu, saatlerden, takvimlerden, sıralamadan ve bir yıl aralığını klasik dönemden ayrı bir dönemde kategorize etmekten çok daha fazlasını içermektedir. Fiziksel zaman duygusu gerekli ama geçmiş duygusunun yeterli bileşeni değildir. Eksik olan şey, tarihsellik olarak adlandırılabilir, yani geçmişten çıkma duygusu olduğu gibi, tarihten ayrı kalmaktan ziyade tarihin içinde olma duygusunu da sunmak olabilir (Poster, 1973).

Özellikle geçmişin sadece olay ve olguların ardışık bir dizilimi olmadığı, olayların birbiri ile neden sonuç ilişkisi içinde gelişerek devam ettiği göz önüne alındığında zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kadar önemli bir diğer beceri değişim ve sürekliliği algılama becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman ve içindeki olaylara ilişkin benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarma, değişme ve kesintisizliği ayırt etme ile yorumlama becerilerini içeren değişim ve sürekliliği algılama beceresi ile düşünülmesi gerekir. Zira çocukların tarihsel zamanı anlayabilmeleri için zaman kavramına ve kronoloji anlayışına sahip olmaları gerektiği argümanı, saat veya takvim zamanı anlamında belirli bir kronolojik zamana atıfta bulunmadan ziyade, hareket olarak zaman duygusuna ve olayların sırayla meydana geldiğine atıfta bulunmaktadır (Skjæveland, 2017). Öğrencilerin her anın benzersiz olduğunu ve irili ufaklı değişikliklerle geçmişten ayrıldığını fark edebilmeleri için geçmişin şimdiki zaman üzerindeki etkisini süreklilik bakımından görmeleri farkını ise değişimi açısından idrak edebilmeleri gerekmektedir (Jay ve Reisman, 2019). Tarihi öğretiminin en önemli amaçlarından birisi zaman içindeki değişimin öğretilmesidir. Değişimin nasıl gerçekleştiği, geçmişte yaşanan değişimlerin bugüne yansımaları ve toplumsal yaşam üzerine etkileri öğrencilerin çevrelerini daha rahat anlamalarına olanak sağlamaktadır (Demircioğlu, 2005). Geçmiş, şimdi ve gelecek perspektiflerinin zamansal olarak ayrı ve niteliksel olarak farklı ama aynı zamanda birbirlerine bağımlı olduğunun anlaşılmasıyla öğrenciler tarihsellik farkındalığına bir diğer ifade ile bütüncül bir tarihsel bilince ulaşabilmektedir (Thorp, 2020).

Sosyal bilgiler dersinin birçok disiplinden oluşmakla beraber bütünlük program içinde ön plana çıkan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi gibi konu alanları ve bunların siyasal olanla ilişkisi bağlamında politik bir yönünün olduğu ve etkin vatandaşların yetiştirilmesini amaçladığı (Doğanay, 2008) göz önünde bulundurulduğunda zaman içinde meydana gelen süreklilik ve değişikliklerin düzgün bir şekilde takip edilebilmesinin bugünün kurumsal yapıları ve mevcut geleneğin arka planının yakalanabilmesi açısından önem taşıdığı ileri sürülebilir. Herder'in de belirttiği gibi, insanı diğer canlılardan ayıran şey, onu yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkarıp, tarihsel bir varlık yapan gelenek ve birikimdir. Gelenek ve birikim insanı sadece biyolojik bir varlık olmayı aşmış onu tarihi bir varlık yapmaktadır. Tarihi varlık ise, fiziksel varlık gibi dışsal ve bağımsız bir varlık değildir. Geçmişte yaşanmış bir deneyim ve insan eylemlerinin sonucu olduğundan doğrudan bir mevcudiyeti yoktur (Hocaoğlu, 2003). Tarihin birbiri ile dirimsel bir bağlantısı olmayan birbiri ardına dizilmiş olay ve olgulardan oluşmasına karşın dizili olayların bilinç akışı içinde birbirine bağlanmasının kurduğu iletişim sayesinde tarih, dirimsel bir sürekliliğe ve bilişsel bir diriliğe kavuşmaktadır. Böylelikle tarih, düşünme eylemi ve buna bağlı beceriler bakımından dirilikle donatılabilir. Süreklilik öğesinin dışarıda bırakılması tarihi geliştirici bir öz taşımayan donuk bir alana hapseder (Eyupoğlu, 1991).

Buraya kadar ortaya konulanlar zaman anlama ve kronolojik düşünme becerisi ile değişim ve süreklilik gibi becerilerin sosyal bilgiler dersi açısından taşıdığı öneme dair bir bakış açısı sunmaktadır. Söz gelimi bir insan dünyaya geldiği andan itibaren bedensel ve çevresel deneyimlerinden yola çıkarak dış dünyaya ilişkin değişim ve ardışıklığı öznel ve öncelikle ben merkezci bir algı ve yapılandırma ile inşa etmektedir. Bu noktada zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri öğrencilere kendi deneyimledikleri dünya dışında daha önce dünyaların ve değişimin olduğu, bireyin de bu değişim ve sürekliliğin bir parçası olduğunun kavratılması açısından önem taşımaktadır (Galán, 2016). Bu bakımdan tarih eğitiminin, sadece geçmişe dair bilgi aktarmakla kalmayıp, bireylerde tarihsel düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma ve değişim-süreklilik algısı geliştirme gibi temel becerilerin kazandırılmasını hedeflediği söylenebilir. Özellikle sosyal bilgiler dersleri, öğrencilere geçmişin günümüzle bağlantısını kavrama ve tarihsel süreçleri anlamlandırma yetisi kazandırmayı amaçlayan temel derslerden biridir. Ancak bu süreç, ders kitaplarında içeriklerin öğrenciye nasıl sunulduğu ile doğrudan ilişkilidir. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin tarihsel zaman ve kronolojiyi algılayabilmeleri için kritik bir araçtır.

Bu araştırmada Türk tarihinin en önemli boylarından Oğuzların sosyal bilgiler ders kitaplarında zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve süreklilik becerileri bağlamında nasıl ele alındığı incelenmiştir. Eberhard'a göre (2008) Türklerin devletleşme sürecinde en temel yapı taşı olan boy organizasyonu, toplumsal örgütlenmenin ve siyasi yapıya dönüşmesinin başlangıç noktasıdır. Eski Türklerde devletleşme, boyların bir araya gelerek oluşturduğu boylar birliği sayesinde gerçekleşmekteydi. Nitekim eski Türk devlet düzeninde halkın kabile sistemini düzenleyen boyla adlı bir görevlinin varlığı, boyların devletleşme sürecindeki önemini açıkça göstermektedir (Gömeç, 2010). Keza Oğuz Türklerinin en önemli sözlü metinlerinden Dede Korkut Kitabı'ndaki her bir bölümün bir boy adıyla anılmaktadır (Ergin, 1989). Dolayısıyla Dede Korkut'ta boy

teriminin hem bir kabileyi hem de bir destanı ifade ediş, toplumun kültürel kimliği ile edebiyatın işlevinin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulamasının yanı sıra, boyun toplumsal organizasyon açısından merkezi bir role sahip olduğuna da işaret etmektedir. Türk tarihindeki boylar içinde Türklüğü en güçlü şekilde temsil eden boy ise Oğuz boylarıdır. Oğuz kökenli Osmanlılar, Türk tarihini ve kültürünü dünya sahnesinde uzun süre boyunca etkili bir şekilde taşımışlardır. Örneğin, Rusların Osmanlılarla ilişkileri, Altınordu ve onun ardıllarıyla olan kısa süreli ilişkilerinden çok daha derin ve uzun süreli olmuştur. Avrupa'nın Hunlarla ilişkisi birkaç kuşak, Avarlarla ilişkisi ise birkaç yüzyıl ile sınırlıyken, Osmanlılar Avrupa'nın neredeyse tamamıyla altı yüzyıllık bir etkileşim kurmuştur. Benzer şekilde, Akdeniz dünyası için de Türklerle ilişki, Oğuzların mirasçısı olan Osmanlılar üzerinden şekillenmiştir. Bu nedenle, Oğuzlar, Türk tarihinin ağırlık merkezi olarak hem siyasi hem de kültürel anlamda belirleyici bir rol oynamıştır (Karatay, 2020).

Buna karşılık Oğuzların tarih sahnesindeki varlığı, sadece Selçuklu ve Osmanlı dönemleriyle sınırlı olmayıp, Asya Hunları ve Göktürklerden itibaren derin bir tarihsel sürekliliği temsil etmektedir. Bu bakımdan Oğuzların tarihsel serüveni, öğrenciler için yalnızca geçmiş anlamada bir araç değil, aynı zamanda bugün Türkiye'nin siyasi ve kültürel kimliğini kavramada bir anahtar niteliğindedir. Özellikle 1077 yılında kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nin Oğuz boyları tarafından inşa edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel kökenlerinin anlaşılması açısından da kritik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, Oğuzların tarihsel süreçteki etkilerini ayrıntılı bir kronolojik bağlam içinde sunmak, öğrencilerin tarihsel düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma ve süreklilik kavramlarını anlama becerilerini güçlendirecektir. Ayrıca, bu yaklaşım, öğrencilerin geçmişten bugüne devam eden ulusal kimlik ve kültürel mirası daha bilinçli bir şekilde kavramalarına katkı sağlayacak niteliktedir. Bu bağlamda gerek Türk tarihinin gerekse Türkiye tarihinin önemli aktörlerinden biri olan Oğuzların sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel süreçteki rolünün nasıl açıklandığı, kronolojik bağlam ve süreklilik açısından nasıl verildiği önemli bir konudur. Söz gelimi, Oğuzların tarih sahnesine geç bir dönemde çıktığının kabul edilmesi ve bu sürecin kopuk bir şekilde ele alınması, öğrencilerde yanlış algılar oluşmasına yol açabileceği gibi, tarihsel süreklilik becerisinin gelişimini de olumsuz etkileyebilir. Bu araştırmanın amacı, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlar konusunun, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılması bağlamında nasıl sunulduğunu incelemektir. Araştırma, Oğuzlar konusunun sunumunun bu becerilerin öğretimindeki işlevselliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlar konusunun tarihsel bütünlük açısından nasıl sunulduğu ve bu sunumun zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve süreklilik becerileriyle nasıl ilişkilendirilmiştir? şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın ana problem cümlesine bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1- 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlar konusunun sunumu, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve süreklilik becerilerinin kazandırılmasına nasıl katkı sağlamaktadır?
- 2- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlar konusunun sunumu, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve süreklilik becerilerinin kazandırılmasına nasıl katkı sağlamaktadır?
- 3- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlar konusunun sunumu, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve süreklilik becerilerinin kazandırılmasına nasıl katkı sağlamaktadır?

Yöntem

Çalışmanın bu başlığı altında araştırmanın yöntemine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler; araştırma modeli, veri seti, geçerlilik ve güvenirlik ile verilerin analizi ve güvenirliği alt başlıklarından oluşmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan doküman incelemesi yöntemine dayanmaktadır. Nitel araştırma deseni içerisinde mülakatlar, gözlemler ve yazılı dokümanlar kullanılmaktadır (Patton, 2001). Bu veri kaynakları içerisinde dokümanlar, yazılı ve basılı belgeleri içermektedir (Merriam, 2009). Dokümanlar araştırmacılara doğrudan görüşme olanağının olmadığı ve mevcut verileri desteklemek için ek kanıtların gerektiği bazı durumlarda konu ile ilgili anlamlı bir çerçeve sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Özellikle sosyal bilgiler ders kitaplarında zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ile sürekliliği algılama becerilerinin nasıl desteklendiğinin incelendiği bu çalışmada, dokümanlar tek başına temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca, literatürde doküman analizi, nitel araştırmalarda görüşme, gözlem gibi diğer tekniklerden

elde edilen verilerin doğruluk, geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak amacıyla veri çeşitleme yöntemi olarak da önemli bir yer tutmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ancak bu çalışmada, veri çeşitleme amacıyla değil, doğrudan mevcut ders kitabı içeriklerinin sistematik incelenmesi amacıyla doküman analizi kullanılmıştır. Zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan içerik ve öğrenme faaliyetleri aracılığıyla öğrencilere kazandırılmaktadır. Bu nedenle, araştırmanın amacı doğrultusunda, söz konusu becerilerin nasıl öğretildiğini incelemek için en uygun veri kaynağı olarak sosyal bilgiler ders kitapları seçilmiştir.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmada, ilgili problem durumuna bağlı olarak bulguların ortaya konulmasında, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2019-2020 eğitim-öğretim yılından başlayarak beş yıl süreyle ders kitabı olarak onaylanan sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları seçilmiştir. Ayrıca araştırma sürecine, 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na uygun olarak hazırlanmış ve ortaokul kademesinde okutulmaya başlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı da dahil edilmiştir. Zira bu araştırma, ilk olarak 2023 yılında bildiri olarak sunulan bir çalışmadan geliştirilmiştir. Bu nedenle, araştırmanın özgün veri setine bağlı kalınarak yapılan betimsel yaklaşımın korunması hedeflenmiştir. 6. ve 7. sınıf kademesinde ise hâlâ 2018 programına göre hazırlanan ders kitapları okutulmaktadır. Bu bağlamda araştırmaya yeni programa göre hazırlanmış tek güncel materyal olan 5. sınıf kitabının da eklenmesi, mevcut durumun daha bütünlüklü bir şekilde ele alınmasını ve sistemdeki geçiş sürecinin anlaşılmasını sağlamak amacıyla tercih edilmiştir. Araştırma amacı doğrultusunda, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin öğretiminde öncelikli ve işlevsel olduğu değerlendirilen temalar seçilmiştir. 6. sınıf “Tarihe Yolculuk” ünitesindeki “Yeni Yurt Anadolu” konusu ile 7. sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesindeki “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” temaları, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve detaylı analiz için seçilmiştir. Öğuzlara ilişkin içeriğin bu temalarda yoğunlaşması, analizlerin kuramsal çerçeveye uyumlu şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Böylelikle, zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisi ile değişim ve sürekliliği algılama becerisinin nasıl verildiğine dair daha kapsamlı bir bakış açısı ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın Veri Seti

Editörler	Kitap Adı	Yayınevi
Fatma Torun İbrahim Turan Hamide Kılıç	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5	Devlet Matbaası
Süleyman Elmacı Adnan Altun Adem Beldağ	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5	Devlet Matbaası
Seçil Büket Harut	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5	Ata Yayıncılık
Süleyman Elmacı Murat Bayram Yılar	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6	Devlet Matbaası
Erol Koçoğlu	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6	Anadol Yayıncılık
Hikmet Azer	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7	Ekoyay Yayıncılık
Erol Koçoğlu	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7	Devlet Matbaası

Not. Bu veriler sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlilik toplanan verilerin ve sonuçların gerçeği ne ölçüde yansıttığıyla ilgili iken güvenilirlik ise araştırmacının veri toplama ve analiz sürecindeki tutarlılığı ve şeffaflığıyla ilgilidir. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ölçütleri dikkate

alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmanın inandırıcılığı, analiz sürecinin sistematik biçimde yürütülmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri önceden tanımlanmış kavramsal çerçeve temel alınarak kullanılmıştır. Araştırmanın seçilen örnekleme, bu beceriler yönünden çok yönlü ve dikkatli biçimde incelenmiştir. Verilerin metin, etkinlik ve görsel öğeler üzerinden değerlendirilmesi yoluyla derinlikli analiz sağlanmış, böylece araştırmanın inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Aktarılabilirlik, araştırmanın evreni, veri seti ve analiz sürecinin açık ve ayrıntılı biçimde açıklanmasıyla desteklenmiştir. Verilerin elde edildiği temaların belirlenmesinde amaçlı örnekleme stratejisine başvurulması, elde edilen sonuçların benzer bağlamlara aktarılabilirliğini güçlendirmiştir. Bu çalışmada tutarlılık, önceden tanımlanmış kavramsal çerçeve ve net analiz kriterleri doğrultusunda sağlanmıştır. Analiz süreci sistematik, dikkatli ve tekrarlamalı incelemelerle yürütülmüş; böylece verilerin tutarlı biçimde değerlendirilmesi gözetilmiştir. Ayrıca, yorumların nesnel olmasına özen gösterilmiş ve kişisel çıkarımlardan kaçınılmıştır. Teyit edilebilirlik ise, çalışmada kullanılan tüm kaynakların sistematik biçimde sunulması ve analiz edilen içeriklerin doğrudan alıntılarla desteklenmesi sayesinde sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Sözel ve yazılı verilerin belirli bir problem veya amaç doğrultusunda sınıflandırılması, özetlenmesi ve yorumlanması süreci olan betimsel analiz, verilerin taranıp tasnif edilerek anlamlandırılması amacıyla kullanılmaktadır (Tavşancıl ve Arslan, 2001). Bu kapsamda veri çözümleme süreci, önceden belirlenen kavramsal çerçeve temelinde yürütülmüştür. Zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri, veri analizine yön veren tematik çerçeveyi oluşturmuştur. Bailey (2007), veri analiz sürecini, verilerin sadeleştirilmesi, analiz edilmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması olarak üç aşamada ele almaktadır. Bu çalışmada Bailey'in önerdiği bu üç aşama doğrultusunda hareket edilmiştir. İlk olarak, belirlenen beceriler temel alınarak ders kitaplarında yer alan Oğuzlara ilişkin içerikler tespit edilmiş, diğer içerikler dışarıda bırakılarak veriler sadeleştirilmiştir. Ardından, elde edilen veriler sınıf düzeyine ve tematik bölümlere göre sistematik şekilde analiz edilmiştir. Bu süreçte metinler, görseller ve değerlendirme etkinlikleri, ilgili beceriler bağlamında çözümlenmiştir. Son aşamada ise bulgular, araştırma soruları doğrultusunda yorumlanmış ve alt başlıklar altında düzenlenerek sunulmuştur. Yorumlar, doğrudan alıntılar ve görseller ile desteklenmiş, araştırmacının öznel yargılarından kaçınılmış, yorumların ders kitaplarındaki içerikle ilişkilendirilebilir olmasına dikkat edilmiştir. Böylece veri analiz süreci olabildiğince şeffaf kılınmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Dair Bulgular

Beşinci sınıf düzeyinde, biri Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Matbaasına ait, diğeri ise özel bir yayınevi tarafından hazırlanan iki farklı Sosyal Bilgiler ders kitabı okutulmaktadır. Ayrıca, 2024 yılında yürürlüğe giren Maarif Modeli'ne göre geliştirilmiş olan güncel 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı da bu kapsamda incelenmiştir. Bu kademedeki okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında geçen "Oğuz" ifadesine ilişkin unsurlar ile bu unsurların yer aldığı kısımlar ve bölüm bilgileri aşağıda Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Oğuzlar ile ilgili unsurlar

Kitap Adı	Oğuzlar ile ilgili Unsurlar	Yer/Bölüm	Yayınevi
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz Türklerinin bilinen en eski destansı hikâyeleridir	Bu Dünya Hepimizin Ünitesi, Geçmişten Geleceğe: Ortak Miras	Ata Yayıncılık
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Oğuz Kağan Destanı Görseli	Küresel Etkileşim Ünitesi, İnsanlığın Ortak Mirası Konusu	Devlet Matbaası
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Maarif Modeli)	-	-	Devlet Matbaası

Not. Tablo 2'deki veriler sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir.

Tablo 2'deki veriler doğrultusunda, Ata Yayıncılık tarafından basılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı incelendiğinde, *Bu Dünya Hepimizin* ünitesi kapsamında yer alan *Geçmişten Geleceğe Armağan: Ortak Miras* başlığında, çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine yer verildiği görülmektedir. Bu bölümde insanlığın edebiyat mirasına ait eserlere de değinilmiş; Cervantes'in *Don Kişot* ve Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* adlı eserlerinin yanı sıra, *Dede Korkut Hikâyeleri* kitabına ait görsel aşağıda resim 1'de gösterilmiştir.

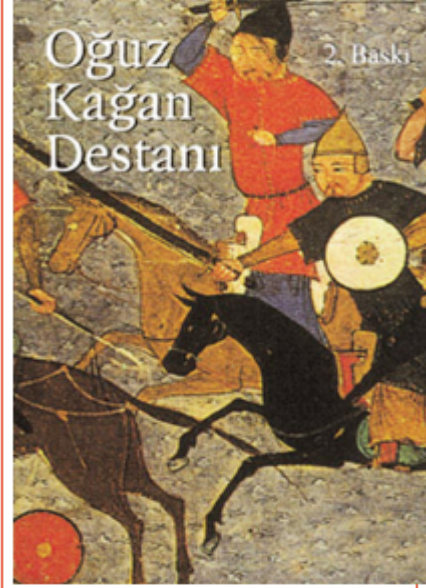

7.29 Dede Korkut Hikâyeleri

Oğuz Türklerinin bilinen
en eski destansı hikâyeleridir.

Resim 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5, Ata
Yayıncılık.

Söz konusu görselin altında “Oğuz Türklerinin bilinen en eski destansı hikâyeleridir.” açıklamasına yer verilerek "Oğuz" adı açık biçimde vurgulanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Matbaası tarafından basılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise *Küresel Etkileşim* ünitesi kapsamında ele alınan *İnsanlığın Ortak Mirası* konusunda, aşağıda resim 2'de gösterilmiştir.

Görsel 7.23

Resim 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5, Devlet Matbaası.

Oğuz Kağan Destanı kitabına ait bir görselin yer aldığı sayfada; “Aşağıda insanlığın edebiyat mirasına bazı örnekler verilmiştir. Başka hangi örnekleri verebilirsiniz? Söyleyiniz.” yönergesi verilmiştir (MEB, 2019a, s. 184). Ancak *Oğuz Kağan Destanı* görseline ilişkin olarak Oğuzlar özelinde herhangi bir açıklayıcı bilgiye yer verilmediği dikkat çekmektedir. Bunun dışında, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Oğuzlara ya da "Oğuz" adına dair başka bir bulguya rastlanmamıştır. Ayrıca, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne uygun olarak güncellenen öğretim programına göre hazırlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında da Oğuzlara dair herhangi bir konuya yer verilmediği tespit edilmiştir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Dair Bulgular

Altıncı sınıf kademesinde, biri Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Matbaası, diğeri ise özel bir yayınevinin olmak üzere iki farklı sosyal bilgiler ders kitabı okutulmaktadır. Bu kademedeki okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki "Oğuz" ifadesine dair unsurlar ile yer ve bölüme dair bilgiler aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Oğuzlar ile ilgili unsurlar

Kitabın Adı	Oğuzlar ile İlgili Unsur	Yer/Bölüm	Yayınevi
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Oğuz Kağan Destanı	Biz ve Değerlerimiz Ünitesi/Kültür ve Toplumsal Birliklik Konusu	Anadol Yayıncılık
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Oğuz Kağan Destanı'ndan	Tarihe Yolculuk Ünitesi/Asya Hun Devleti Konusu	Anadol Yayıncılık
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Dokuz Oğuz beyleri, milleti!	Tarihe Yolculuk Ünitesi/ İkinci Köktürk Devleti Konusu	Anadol Yayıncılık

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey, bağımsız bir Türk devleti olan Oğuz Yabgu Devleti'nde ordu komutanıydı.	Tarihe Yolculuk Ünitesi / Büyük Selçuklu Devleti	Anadol Yayıncılık
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Bu örneklerden biri de Hun Türklerine ait olan Oğuz Kağan Destanı'dır	Tarihe Yolculuk/ Türklerin Anayurdu Orta Asya	Devlet Matbaası
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Oğuz kağan Destanı bize aittir	Tarihe Yolculuk / Değerlendirme Soruları	Devlet Matbaası

Not. Tablo 3'teki veriler sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer alan bilgilere göre, Anadolu Yayıncılık tarafından basılan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, Biz ve Değerlerimiz ünitesi içinde, Kültür ve Toplumsal Birliklik konusu kapsamında, sözlü kültür mirasının bugüne aktarılmasında dilin önemi örneklenirken Oğuz Kağan Destanı'na yer verilmiştir. Bu kısım aşağıda resim 3'te gösterilmiştir (MEB, 2020, s. 14).

edilir (Görsel 1.8). Şiir, türkü, mani, ninni, destan gibi kültürel değerler dil ile oluşturulur ve sonraki nesillere de dil ile aktarılır. Örneğin, Orhun Yazıtları Kök Türkler tarafından oluşturulan bir alfabe sayesinde yazılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı ve Göç Destanı da dil sayesinde bizlere kadar ulaşmıştır. İnsanların yaşanmış-

Resim 3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 6, Anadolu Yayıncılık.

Anadol Yayıncılığa ait 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, Tarihe Yolculuk ünitesinde Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletleri konusu içinde, Asya Hun Devleti başlığı altında Oğuz Kağan Destanı'na, Hunlar ile ilişkili olarak yer verilmiştir. İlgili bölümde, "Hun Türklerine ait Oğuz Kağan Destanı'ndan aşağıda verilen bölümleri inceleyiniz. Buna göre Hunların coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleriyle ilgili neler söylenebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız." şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir (MEB, 2020, s. 41). Yine bu bölümde Oğuz Kağan Destanı'ndan verilen bölüm aşağıda resim 4'te gösterilmiştir.

OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDAN

(...) Oğuz Kağan büyük bir toy verdi. Çağırılan çağırılmayan birbirine danışıp geldiler. Türlü aşlar, tepeleme etler, ırmak gibi kırmızlar yenilip içildi. Çok güzel eğlence, yeme içme oldu.

Resim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, Anadolu Yayıncılık

Tarihe Yolculuk ünitesinde, II. Köktürk Devleti konusu içinde Orhun Yazıtlarından verilen bir bölümde, Oğuz isminin ikinci kez geçtiği görülmektedir. Bu bölümde, "Orhun Yazıtlarından verilen aşağıdaki bölümleri inceleyiniz. Buna göre II. Köktürk Devleti'nin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleriyle ilgili neler söylenebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız." şeklinde bir yönlendirmeye yer verilmiştir (MEB, 2020, s. 46). Bu sayfada Orhun Yazıtlarına ait verilen bölüm aşağıda resim 5'te verilmiştir.

ORHUN YAZITLARI'NDAN (Kül Tigin Yazıtı, Güney Yüzü)

(...) Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle: Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken Orma-

Resim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, Anadol Yayıncılık.

Kitapta, Tarihe Yolculuk ünitesinin Yeni Yurt Anadolu konusu içinde yer alan Büyük Selçuklu Devleti başlığı altında, Oğuzlara ilk kez bir boy olarak yer verildiği görülmektedir. Bu bölümde “boy” kavramı, önce Türklerin sosyal yaşamı bağlamında tanımlanmış; ardından Oğuzların Türk tarihindeki siyasi önemiyle ilişkilendirilen aşağıdaki açıklamaya yer verilmiştir:

Ortak bir sosyal düzen içinde bir arada yaşayan ve aynı soydan gelen insanların oluşturduğu Türk topluluğuna boy adı verilir. Türk devletleri genellikle bu boy adı verilen topluluklardan birinin önderliğinde kurulmuştur. Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey, bağımsız bir Türk devleti olan Oğuz Yabgu Devleti’nde ordu komutanıydı. Selçuk Bey, Oğuz Yabgu Devleti ile anlaşmazlığa düşünce mensubu olduğu Kınık boyuyla birlikte Cend şehrine göç eder ve Gaznelilere komşu olur (MEB, 2020, s. 59).

Böylelikle, 5. sınıf ders kitabında yer alan Bu Dünya Hepimizin ünitesinde, Dede Korkut Hikâyeleri görselinin altındaki açıklamada Oğuz Türklerine ilişkin Türk-Oğuz bağlantısı açık biçimde ifade edilmiştir. Bu görseli takip eden cümlelerde, Selçuk Bey’in Oğuz Yabgu Devleti içerisindeki askerî konumu ve Cent şehrine yerleşmesine yönelik kısa bir ifadeye yer verilmiştir. Bu anlatımlar doğrultusunda, Oğuzlardan siyasi, askerî ve sosyal bir boy organizasyonu olarak söz edildiği görülmektedir (MEB, 2020, s. 59). Ancak, Selçukluların kurucu unsuru olarak Oğuzlara 1040 yılı itibarıyla yer verilmesi, önceki anlatımlarla karşılaştırıldığında ani ve bağlamdan kopuk bir geçiş izlenimi yaratmaktadır.

Devlet Matbaası tarafından basılan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, Tarihe Yolculuk ünitesi kapsamında yer alan Türklerin Anayurdu Orta Asya konusunda, Asya Hun Devleti alt başlığı altında Oğuz adına ilk kez sözlü geleneğe dayalı bir metin aracılığıyla yer verildiği görülmektedir. Bu ifade aşağıdaki paragrafta sunulmaktadır.

Sözlü edebiyat Orta Asya’da çok gelişmiştir. Yaşam biçimlerini anlatan savlar (atasözü), ölenler için söylenen sagular (ağıt), koşuk adı verilen şiirler ve meşhur destanları vardır. (Destanlar eski zamanlarda toplumların başından geçen olayların abartılı bir şekilde anlatıldığı edebi eserlerdir.) Özellikle baş kahramanının üzerine dikkat çekilen destanlara ilk örnekleri Türkler vermiştir. Bu örneklerden biri de Hun Türklerine ait olan Oğuz Kağan Destanı’dır. (MEB, 2019b, s. 51).

Bu sayfada sözlü gelenek bağlamında Oğuz Kağan Destanı’na dair bir metin aşağıda resim 6’da gösterilmiştir.

Okuyalım Öğrenelim

Oğuz Kağan Destanı

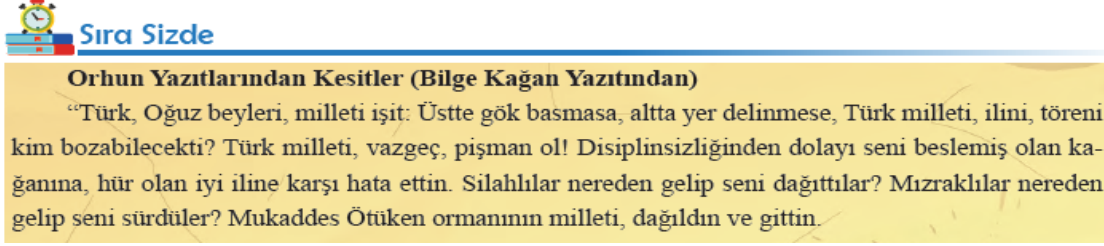
...Yurda dönmüş olan Oğuz, altı oğlu ile bir gün ava gitti. Oğulları altın bir yay ile üç altın ok buldular. Bunları paylaşırması için babalarına getirdi-

Resim 6. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 6, Devlet Matbaası

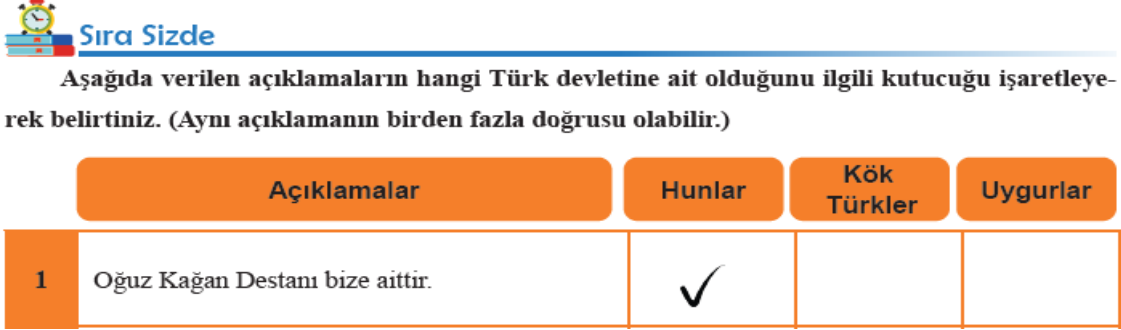
Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere “Oğuz” adı, belirli bir yer veya zaman bağlamına bağlı olmaksızın; siyasi, askerî ya da toplumsal bir organizasyonun parçası olarak değil, daha çok epizodik bir anlatı çerçevesinde kullanılmıştır. Ayrıca, destana ilişkin alıntının hemen ardından yer alan “Yukarıdaki metinden yola çıkarak Hun Türklerinin siyasi yaşantıları hakkında neler söyleyebilirsiniz? Tartışınız.” sorusu, Oğuz Kağan Destanı’nın Asya Hunları ile ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Devlet Matbaası tarafından basılan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, II. Köktürk Devleti konusu altında Orhun Yazıtlarına ait metinde Oğuz adına yer verilmiştir. Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı belgeleri olan bu metinler, “Bilge Kağan’ın Konuşturulduğu Orhun Yazıtlarından Kesitler” başlıklı okuma parçasında sunulmuştur (MEB, 2019b, s. 57). Bu kullanımın geçtiği metin, aşağıda resim 7’de gösterilmiştir.

Resim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 6, Devlet Matbaası.

Bu parçada yer alan ve “Türk, Oğuz beyleri, milleti یشit (...)” sözleriyle başlayan bölümde, Oğuz adı Türk adıyla yan yana kullanılmış; böylece yazıtlarda hem Türk hem Oğuz kimliğine birlikte vurgu yapılmıştır. Ancak bu kez Türk ve Oğuz adları birlikte anılmasına rağmen, aralarındaki ilişkiye dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır; iki halk, birbirinden bağımsız biçimde sunulmuştur. Ders kitabının Tarihe Yolculuk ünitesinde yer alan Türklerin Anayurdu Orta Asya konusunun sonunda bulunan değerlendirme sorularından birinde, Oğuz adına destansı bir bağlamda ve Hunlarla ilişkilendirilerek bir kez daha yer verilmiştir (MEB, 2019d, s. 63). Söz konusu değerlendirme etkinliği resim 8’de gösterilmiştir.

Resim 8. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 6, Devlet Matbaası.

Bunun dışında, Yeni Yurt Anadolu konusu kapsamında, Büyük Selçuklu Devleti başlığı da dahil olmak üzere, kitap boyunca Oğuzlara ilişkin başka bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir.

Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Dair Bulgular

Yedinci sınıf düzeyinde, biri Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Matbaası'na, diğeri özel bir yayınevine ait olmak üzere iki farklı Sosyal Bilgiler ders kitabı okutulmaktadır. Bu kitaplarda “Oğuz” ifadesine ilişkin unsurlar ile bunların geçtiği yer ve bölümler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 4. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Oğuzlar ile ilgili unsurlar

Kitabın Adı	Oğuzlar ile İlgili Unsur	Yer/Bölüm	Yayınevi
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Kayılar, Oğuz Türklerinin 24 boyundan biridir.	Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi/ Osmanlı Devletinin Kuruluşu konusu	Ekoyay Yayıncılık
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Gaziantep’in İslâhiye ilçesinde bulunan eski mezarlarda Oğuzların 24	Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi/ Osmanlı Devletinin Kuruluşu konusu	Ekoyay Yayıncılık

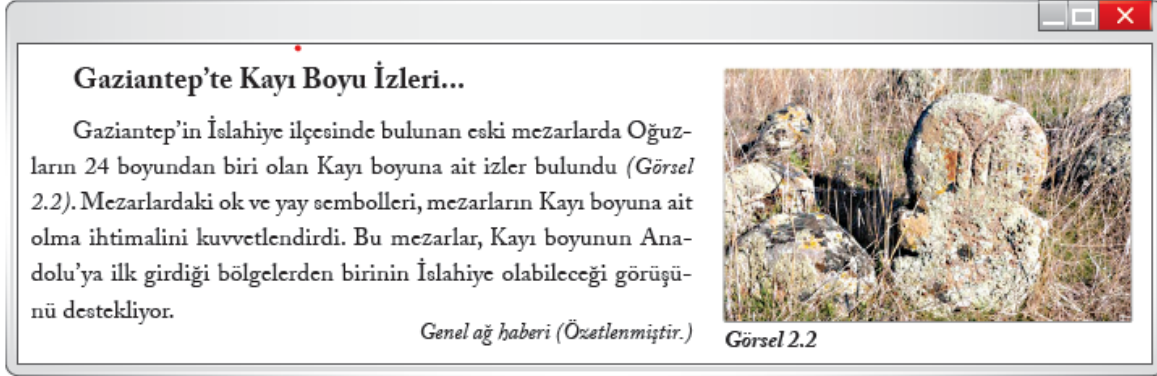
			boyundan biri olan Kayı boyuna ait izler bulundu				
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabı	Sosyal Ders	Osmanlı kurucuları, Bozok kolu Günhan soyuna mensup olan Kayı boyudur.	Devleti'nin Oğuzların	Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi/ Bir Devlet Doğuyor			Devlet Matbaası

Not. Tablo 4'teki veriler sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir.

Tablo 4'te yer alan bilgilere göre, Ekoyay Yayıncılık tarafından yayımlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, "Türk Tarihinde Yolculuk" ünitesi kapsamında Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu konusunun giriş paragrafında aşağıdaki ifade yer almaktadır:

15. yüzyıla kadar Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk boylarının göçleri devam etti. Anadolu'ya göç eden Türk boylarından biri de Kayılardı. Osmanlı Devleti'ni kuracak olan aile bu boya mensuptu. Kayılar, Oğuz Türklerinin 24 boyundan biridir. Kayı kuvvetli, sağlam anlamına gelmektedir. Günümüzde ülkemizin birçok yerinde Kayı başta olmak üzere Oğuz boylarının izlerini ve isimlerini taşıyan yerleşim yeri bulunmaktadır (MEB, 2019c, s. 36).

İlgili alıntı incelendiğinde, Oğuz adı 5. ve 6. sınıf kademelerinde sadece isim olarak anılırken, 7. sınıf kademesinde ilk kez siyasi, askeri ve sosyal bir boy organizasyonu olarak kullanılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı 6. sınıf ders kitabında, "Orhun Yazıtlarından Kesitler" başlığı altında Türk ve Oğuz adları birlikte geçse de, bu iki halk arasındaki ilişkiye dair bilgi verilmediğinden, Türk ve Oğuz ayrı halklar olarak algılanmıştır. Bu ilişki ise ancak 7. sınıf kademesinde kurulabilmiştir. Ayrıca, Anadolu'da Oğuz boylarının isimlerini taşıyan birçok yer adı bulunduğu dair bilgi, 5. sınıf ders kitabındaki soyut algısal mekânın dışında, ilk defa somut çevresel mekân bağlamında verilmiştir. Anadolu'da Oğuz adını taşıyan yer isimlerine ilişkin metin, aşağıda resim 9'da gösterilmiştir.

Resim 9. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 7, Ekoyay Yayıncılık.

Devlet Matbaası tarafından basılan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, Oğuzların siyasi, askeri ve sosyal yönlerine ilişkin daha kapsamlı içerik yer almaktadır. Kitapta, Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinin ilk konusu olan "Bir Devlet Doğuyor" başlığı altında, Osmanlı Devleti'nin kurucularının Oğuzların Bozok koluna bağlı Günhan soyundan gelen Kayı boyuna mensup olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bu başlık altında Kayı boyunun Anadolu'ya geliş zamanı ile ilgili farklı görüşlere de yer verilmiştir (MEB, 2019d, s. 38). Konuya ilişkin metin aşağıda resim 10'da gösterilmiştir.

BİR DEVLET DOĞUYOR

Osmanlı Devleti'nin kurucuları, Oğuzların Bozok kolu Günhan soyuna mensup olan Kayı boyudur. Kayı boyunun Anadolu'ya hangi dönemde geldiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi tarihçelere göre Kayı boyu, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra kimi tarihçilere göre ise XIII. yüzyılda, Moğol istilası sırasında Anadolu'ya gelmiştir.

Resim 10. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 7, Devlet Matbaası.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuzlara ilişkin içeriklerin çoğunlukla edebi ve mitolojik bağlamda sunulduğunu göstermektedir. Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi eserler, zaman ve kronolojiye dair açıklayıcı çerçeveden bağımsız biçimde verilmiş, tarihsel bir bağlamla ilişkilendirilmemiştir. Özellikle görsel altı açıklamalarda geçen "Oğuz Türkleri" ifadesi, öğrenciler açısından tarihsel süreklilik kurmaya yardımcı olacak bilgiyle desteklenmemiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi ilişkin bulgularına göre, 6. sınıf ders kitaplarında Oğuzlar konusunun sunumunda zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisi ile değişim ve sürekliliği algılama becerisi açısından bazı sorunlar taşıdığı tespit edilmiştir. Özellikle Anadol Yayıncılık ders kitabında Oğuzlar, Asya Hunları bağlamında Oğuz Kağan Destanı üzerinden tanıtılmış, ardından ani bir geçişle 1040 yılına gelindiğinde Selçukluların kurucu unsuru olarak anılmıştır. Bu ani geçiş, tarihsel bağlamı kopuk bir biçimde sunarak hem zaman hem de değişim-süreklilik ilişkisini zayıflatmaktadır. Ayrıca Göktürk ve Uygur dönemleri gibi önemli dönemlerde Oğuzlara yeterince yer verilmemesi, kronolojik boşluklar oluşturmuştur.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular, 7. sınıf ders kitaplarında Oğuzlara dair anlatımın, 5. ve 6. sınıf düzeylerine kıyasla daha kapsamlı olduğunu göstermektedir. Bu sınıf düzeyinde Oğuzlar, yalnızca bir isim olarak değil; siyasi, askeri ve sosyal bir boy organizasyonu çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca, Oğuz adının geçtiği yer adlarına dair bilgiler, ilk kez soyut bir tarihî unsur olmaktan çıkarılarak somut çevresel mekânlarla ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın her üç sınıf düzeyine ait ders kitaplarına dair bulguları bütüncül olarak değerlendirildiğinde, kitaplarda Oğuzların tarihsel serüveninin kronolojik bir çerçeve içinde bütünlüklü sunulmadığı görülmektedir. Farklı yayınevlerine ait ders kitaplarında içerik tutarsızlıkları dikkat çekmekte, bazı kitaplarda Oğuzlar yalnızca efsanevi bağlamda yer alırken, bazılarında ise aniden siyasi aktörler olarak tarihe dahil edilmektedir. Bu durum, hem zamanı anlama ve kronolojik düşünme hem de değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin gelişimi açısından amaca yeterince hizmet etmemektedir. Bu durumun öğrencilerin tarihsel olayları neden-sonuç ilişkisi içinde kavramaları ve tarihsel süreklilik bilinci geliştirmelerini zorlaştıracak düşünülmemektedir. Bu araştırma kapsamında incelenen, devlet matbaası ve özel yayınevleri tarafından basılan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, aynı kademeye ait ders kitaplarında dahi Oğuzlara dair zaman ve kronolojiye ilişkin bilgilerin ve bağlamların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda ders kitaplarında Oğuzlara dair anlatıların tutarlı ve açıklayıcı bir yapıda yeniden kurgulanması, zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazanımı açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın birinci alt problemine dair bulgulara göre Ata Yayıncılığa ait 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Oğuz adı, Dede Korkut Masalları kitabına referansla edebi bir ürün bağlamında yer almaktadır. Millî Eğitim Bakanlığına ait 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise Oğuz adı, insanlığa ait ortak kültürel miras içerisinde yer alan Oğuz Kağan Destanı özelinde yine edebi çerçevede ele alınmıştır. Dolayısıyla 5. sınıf ders kitaplarında Oğuzlar konusundaki içeriklerin tarihsel bağlamdan kopuk biçimde mitolojik anlatılar üzerinden verilmiştir. Kitaplarda Oğuzların siyasi, askeri ve ekonomik bir boy organizasyonu rolüne değinilmemiştir. Ayrıca bu kademedeki ders kitaplarında Oğuz-Türk bağlantısına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Dede Korkut Kitabının destansı bir hikâye olması ve eserde olayların yaşandığı alanın Kuzey Anadolu ve Azerbaycan olarak düşünülmesine karşılık hikâyelerin geçtiği Oğuz ülkesinin sınırlarının net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Ayrıca hikâyelerin yaşandığı dönem ve zamansal aralık olarak da net değildir. Hatta hikâyelerin yazıya geçirildiği döneme dair de net ve ortak bir görüş bulunmamaktadır (Ergin, 1989). Hikâyelerde çevresel mekanların sınırlı olması ve bunların daha çok hikâyede adı geçen ve dramatik aksiyonun gerçekçi bir yapıya dönüşmesine hizmet eden ve

aksiyonun gerçekçi bir yapıya dönüşmesine hizmet eden dekoratif mekanlar olduğunu ve hikâyelerde anlatı kişileri ile ontolojik bağ kuramayan algısal mekanlarını ön plana çıkmasını da buna eklemek gerekir (Şahin, 2017).

Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitaplarında bu edebi eserlerin tarihsellik ve mitoloji arasındaki farkın ayırt edilmesi açısından açıklamalı biçimde sunulmaması öğrencilerin efsane ile tarih arasındaki farkı ayırt edememelerine neden olabilir. Nitekim Lowenthal'a göre (2009), tarihin birincil amacı, mirasın aksine, gerçek ve olgusal bir geçmiş bilgisi sunmaktır. Bu bağlamda, geçmişin olgusal kaydı ile efsanevi anlatıya dayalı yeniden inşası arasındaki ayrımın belirsizleşmesi, tarih eğitimi açısından potansiyel sorunlar doğurabilir. Söz gelimi Dede Korkut Kitabı, mitolojik bir çekirdeğe dayanan epik bir eser olması nedeniyle, kitaptaki ölüp dirilmeler, zamansal anakronizmler ve mekân-zaman dizgesi, mitolojik dünya modelini yansıtmaktadır (Alizade, 2021). Halbuki yer ve zaman, tarihî düşüncenin temelini oluşturan vazgeçilmez unsurlardır. Bu bakımdan, Türk tarihine dair önemli bir edebî eser olmasına rağmen Dede Korkut Hikâyeleri, tarih disiplini ve ilkeleri açısından gerçek bir tarihsellik taşımamaktadır. Bu nedenle, 5. sınıf ders kitabında yer alan Dede Korkut görselinin, Sosyal Bilgiler öğretim programındaki “zamanı anlama ve kronolojik düşünme” becerisi özelinde, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine anlamlı bir katkı sağlamadığı söylenebilir.

Araştırmamızın ikinci alt problemine dair bulgular altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuz Kağan Destanı ve Orhun Yazıtlarından alıntılanan bölümlerde Oğuzlar öncelikle bir isim olarak geçmektedir. Buna karşılık ilgili bulgular, Devlet matbaası ve özel yayınevinde Oğuzlara dair içeriklerin birbirinden farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Tarihe Yolculuk ünitesi kapsamında Oğuzlara hiç yer verilmezken, Anadol Yayıncılık tarafından basılan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Oğuzların aniden 1040 yılında tarihe dahil edildiği görülmektedir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuzlardan, 1040 yılı temel alınarak bahsedilmesi, Selçukluların Horasan'da ortaya çıkış sürecine dair önceki dönemin göz ardı edildiği izlenimini vermektedir. Bu durum, tarihsel değişim ve sürekliliği algılama becerisi açısından bazı sorunlara yol açmaktadır. Chapman'a (1993) göre tarihi anlamamanın anahtarı, olayların doğru sıralanması ve zaman ilişkilerinin kavranmasıdır. Kronoloji, öğrencilerin geçmişi anlamasında vazgeçilmez bir araç olup, tarihsel olayların zaman içindeki değişim ve sürekliliğini kavramalarında önemli bir işlev görmektedir. Levstik ve Barton'a göre (2011) çocukların toplumsal ve maddi yaşamın hangi sırayla değiştiğini kavrayışlarına dair kronoloji bilgisi tarih öğretiminde etkileyici bir ön bilgi alanını temsil etmektedir.

Farklı yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları arasındaki içerik farklılıkları, çeşitli etmenlerden kaynaklanabilir. Bu farklılıklardan biri, öğretim programlarının çerçeve nitelikte olması ve dolayısıyla merkezi müfredatın uygulayıcılar tarafından farklı biçimlerde yorumlanabilmesidir. Nitekim, bu araştırmanın veri setini oluşturan sosyal bilgiler ders kitaplarının esas aldığı 2018 programında, ders kitabı yazarlarına belli ölçülerde esneklik tanındığı belirtilmiştir (MEB, 2018). Aynı kademede okutulan sosyal bilgiler ders kitapları arasındaki içerik farklılıklarının, öğretim programlarının çerçeve yapısından bağımsız olarak başka etkenlerle de ilişkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Söz gelimi, tarih eğitiminin politik, kültürel ve ideolojik bir araç olduğunu savunan VanSledright'e (2008) göre, bu süreç yalnızca geçmişin aktarımı değil; aynı zamanda öğrencilerin kendilerini o ulusun parçası olarak görmelerini, ulusal kimliği içselleştirmelerini amaçlayan ideolojik bir yönelime sahiptir. Buna karşın, günümüzde eğitim bilimlerinde meydana gelen paradigma değişimleri, tarih öğretimi ve ders kitabı yazımını doğrudan etkilemektedir. Özellikle yapılandırmacı öğrenme anlayışı, öğrencinin bilgiyi pasif biçimde alması yerine kendi zihinsel süreçleriyle inşa etmesi gerektiği fikrini temel alarak, tarih eğitiminin yeniden şekillenmesine öncülük etmektedir. Bu gelişmeler, ders kitaplarının yazımına da yansımış ve bazı değişimleri beraberinde getirmiştir (Demircioğlu, 2013). Bu bağlamda, aynı kademedeki ders kitaplarının içerik farklılıklarının, tarih öğretiminin geleneksel işlevi ile yapılandırmacı çağdaş pedagojik yaklaşımlar arasındaki ayrımların yansımaları olduğu söylenebilir.

Buna karşın, ilgili farklılıklar epistemolojik ve kronolojik olmak üzere iki açıdan sorun oluşturacak niteliktedir. Öncelikle, bu durumun Türk milletinin en önemli boylarından biri olan Oğuzların tarih sahnesine 1040 yılında çıktıkları şeklinde yanlış bir algıya sebep olabileceği düşünülmektedir. Bir Türk boyunun geçmişinden bahsedilmeden, zamanın bir noktasından itibaren doğrudan tarih sahnesine çıkarılması ve ardından aralıksız bir şekilde günümüze kadar onlardan söz edilmesi, tarihte sanki bir kırılma noktası varmış izlenimi vermektedir. Bu durum, öğrencilerin bir boyun geçmişi olmadan nasıl tarih sahnesine çıktığını anlamalarını zorlaştırarak, zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisi açısından sorun teşkil etmektedir. Tarihsel düşüncenin temel yapı taşlarını oluşturan maddi kavramların yapısal, örgütsel ve özgül olmak üzere üç ana kategoriye ayrıldığını belirten

Nichol'e (1999) göre, bu kavramlar tarihsel olayların ve süreçlerin anlaşılması için bir çerçeve sağlamaktadır. Bunlardan yapısal kavramlar; neden-sonuç, değişim, süreklilik, zaman sırası, durum ve kanıt gibi unsurları içerir ve tarihi bir olayın tüm yönlerini anlamada rehberlik ederek tarihsel düşüncenin iskeletini oluşturmaktadır. Ozan ve Yıldırım (2024) yaptıkları araştırmada zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisinin, çocuklarda olayların neden-sonuç ilişkisini kavrama ve nedensellik kurma gibi işlevleri yerine getirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular, Millî Eğitim Bakanlığı ve Ekoyay Yayınları tarafından basılan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ise Oğuzlar, siyasi, askeri ve sosyal bir boy organizasyonu olarak, 1299 yılında Osmanlı Devleti'nin kuruluşu bağlamında tarihe dahil edildiğini göstermektedir. Buna karşılık, beşinci ve altıncı sınıf ders kitaplarında Oğuzlara dair anlatılar, siyasi, askerî, sosyal ve ekonomik bir örgütlenme çerçevesinde ve tarihsel süreklilik içinde ele alınmamıştır. Bu durumun, öğrencilerin zamanı anlama ve kronolojik düşünme ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri açısından sorun yaratabileceği düşünülmektedir. Bu noktada, tarihsel zaman ve kronoloji kavramlarının eğitimdeki yeri ve işlevi önem kazanmaktadır. Tarihi konuların öğretiminde faydalanılan öğelerden önemli birini oluşturan tarihsel zaman, toplumu derinden etkileyerek toplumsal hafızada iz bırakan olayların tanımlanmasında kullanılan geçmiş zamanın bir parçasıdır. Kronoloji ise, tarihsel zaman içinde aktarılan olayların öncelik-sonralık ilişkisine göre zamansal sıralamaya dizilmesini kapsamaktadır (Şimşek, 2014).

Zaman ve mekân sınırları, insanların dış dünyadaki nesnelliği eşzamanlı ve eşgüdümlü bir biçimde görmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca zaman ve kronoloji, tarihi olayların söylence ve mitsel olandan farklı olarak somut ve fiziksel hale getirilmesinde mekân faktörüyle beraber önemli bir değişkendir. Zaman ve kronolojiye dair bilgi ve bunları algılama becerisi, geçmişteki olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde görmemize imkân tanımaktadır. Özellikle tarihi olay ve olguları ve bunların değişimini bir bütünlük içinde anlamada zaman önemli bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Zira insan zihni, kültürel olarak “şimdi ve sonra”, “önce ve sonra”, “sıralı ve eşzamanlı”, “zaman içinde anlık ve zamanla süreklilik” gibi temel zaman kavramlarının ortaya çıkışında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kavramlar, toplumsal ve dini etkinliklerin düzenlenmesi ve kaydedilmesi için gerekli olan kronolojik sistemlerin oluşmasını sağlamıştır (Blow vd., 2012). Dolayısıyla insan zihni, kültürel olarak şu ana, öncesine ve sonrasına dair birer nokta yerleştirerek dış dünyaya dair “şimdi”, “dün” ve “gelecek” olmak üzere üç parça halinde bir görü ve anlayış geliştirmektedir. Bu zihni durum, tarihi olayların sıralama içinde aktarılmasına olanak sağlayan kronoloji bilgisi ise, düzgün bir sıralama ile tarihi olayları doğru biçimde anlamamıza imkân vermektedir.

Araştırmanın ikinci ve üçüncü alt problemleri bağlamındaki bulgular, kitaplarda Türk tarihinin kronolojik sıralamasında Hun, Göktürk ve Selçuklu hanedanlarına ağırlık verildiğini göstermektedir. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru olarak kabul edilen Oğuzların rolünün belirsizleşmesine neden olmaktadır. Araştırmanın bu konudaki bulgusuna paralel olarak Taşağıl (2013) boyların Türk tarihinde önemli bir yere sahip olmalarına rağmen, araştırmacıların genellikle Hun, Göktürk ve Uygur gibi hanedanlara odaklandığını, büyük devletler bağlamında incelemenin boyların önemini göz ardı ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca kronolojik ve mekânsal bağlamda 1040 yılından önceki dönemlere dair bilgiye yer verilmemiştir. Oysa MS 7. yüzyıla tarihlendirilen Yenisey Yazıtlarında Oğuz beyleri adına dikilmiş küçük mezar-taşı anıtları bulunmaktadır. Bu bağlamda, Oğuzların tarihi ders kitabında yaklaşık dört asır geç başlatılmıştır. Sümer'in (1972) aktardığı üzere, 8. yüzyıldan itibaren Köktürk ve Uygur dönemlerinde önemli bir Türk boyu olarak görülen Oğuzlar, Tula Nehri civarında yaşamış ve Gök-Türk Kağanlığının temel unsurlarından biri olmuştur. Bu noktada Ders kitaplarında Oğuzlara dair tarihsel sürekliliğe yeterince yer verilmemesi, kronoloji ile değişim ve süreklilik bağlamında tarihsel düşünmenin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Şimşek'e göre (2009) zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisi; geçmişteki problemleri neden-sonuç ilişkisi içinde anlama gibi tarih temelli olay ve olguların aktarımında önemli bir işlev görmektedir. Dolayısıyla, öğrenciler kronolojik sırayı kavradıkça bir olayın uzun vadeli etkilerini, değişimin dinamiklerini ve sürekliliğin nasıl ve nerede korunduğunu daha iyi anlayabilirler. Araştırmanın değişim ve sürekliliği algılama becerisi özelindeki bulguları, Yolcu ve Metin'in (2024) benzer çalışmasındaki sonuçlarla da uyum göstermektedir. İlgili araştırmanın bulgularına göre katılımcı öğretmenler, bu becerinin soyut bir yapıya sahip olduğunu vurgulamış ve ders kitaplarının, bu soyutluğu somutlaştıracak içerik açısından yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, tarih öğretimine yönelik önceki nitel araştırmalar ve kuramsal yaklaşımlarla da örtüşmektedir. Araştırmanın bulguları, Sel ve Szer'in (2020) kronolojik beceriler ve kavramların değişim ve srekliplik ekseninde yeterince ele alınmadığı ve kronolojinin daha yzeyssel şekilde işlendiğine dair bulgularıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca anaklı ve Beldağ'ın (2023) sosyal bilgiler öğretmenleriyle yaptığı çalışma da bu sonuçları desteklemektedir. Bu araştırmada öğretmenler, zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerisinin ders kitaplarında yeterince yansıtılmadığına dair olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Araştırmanın bulguları, Lorenc ve arkadaşlarının (2013), ortaokul ğrencilerinin kronolojik düşünme becerilerindeki eksikliklerin tarihsel olayları ve süreçleri anlamada güçlük yarattığını ortaya koyan çalışmasıyla örtüşmektedir. Blow ve arkadaşları (Blow vd., 2012), tarih çalışmalarının yalnızca "Ne oldu?" sorusunu yanıtlamanın ötesine geçerek, yaşanan olayların ne anlama geldiğı ve bu olayların gelecekte ne gibi olasılıklar doğurabileceğı gibi soruların da sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, geçmişin yalnızca bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda geleceğe yönelik düşünmeyi mümkün kılan dinamik bir süreç olduğı vurgulanmalıdır. Öğrenciler tarihsel olayları anlamaya yönelik duygusal ve düşünsel derinlik kazandıkça, geçmişi yalnızca bilgi olarak değil, toplumsal yapıları şekillendiren ve dönüştüren bir g olarak görmeye başlarlar.

Bu araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında Oğuz boyunun tarihine dair anlatılar, zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri bağlamında ele alınmıştır. Bulgular, Türk tarihinin önemli unsurlarından biri olan Oğuzların tarih sahnesine geç ve kopuk bir şekilde dahil edildiğini göstermektedir. Ayrıca, kitaplarda Oğuzların tarihsel serüveni ile diğer Türk devletleriyle ilişkilerinin kronolojik bir bütünlük içinde sunulmadığını görülmektedir. Araştırmada, aynı kademedeki iki farklı ders kitabında Oğuzlara dair tarihsel anlatının tutarlı olmadığı da belirlenmiştir. Bu durum, tarihsel olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin kavranması ve toplumsal yapılar ile dönüşümlerin anlaşılması açısından güçlükler oluşturabilir. Buna bağlı olarak, zamanı anlama ve kronolojik düşünme becerileri ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazanılmasında zorluklara yol aabileceğı değerlendirilmektedir.

neriler

Ders kitaplarının, Türkiye siyasi tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Oğuzların tarihsel süreçteki rolünü daha detaylı ve bütüncül şekilde ele alacak biçimde yeniden sosyal bilgiler ders kitabına yansıtılması amacıyla araştırmanın nerileri aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerin tarihsel sürekliliği anlamaları ve olaylar arasında daha güçlü bağlantı kurmaları amacıyla Oğuzların Hun, Köktürk ve Selçuklu devletleriyle olan ilişkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınarak tarihsel süreç daha anlamlı hale getirilebilir.

Oğuzların 1040 yılı öncesi siyasi ve askeri faaliyetlerinden bahsedilmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Oğuzların tarihi bir bütünlük içerisinde verilmesi için Oğuz beylerine dair Yenisey Yazıtlarındaki bilgilere yer verilebilir. Oğuz Yabgu Devleti ncesi Orta Asya Dokuz Oğuz Kağanlığının II. Göktürk Devleti ile siyasi ve askeri ilişkileri yer almalıdır.

Ders kitaplarında zaman şeritlerinin etkin şekilde kullanımı, tarihsel olayların sırasını görselleştirerek öğrencilerin neden-sonuç ilişkilerini kavramalarını ve olayları daha iyi anlamalarını sağlamak açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan, öğrencilerin olaylar arası ilişkileri kavramalarının kolaylaştırılması için zaman şeritleri kullanılabilir.

Ders kitaplarında tarihsel srekliplik ve değişim ilişkilerinin vurgulanması, öğrencilerin bu iki kavramı anlamaları ve tarihsel olayların günümüze etkilerini kavramaları açısından önemlidir. Örneğin, Oğuz Yabgu Devleti'nden Selçuklu Devleti'ne geçişteki dönüşümler; Oğuz boylarının askeri yapısı gibi srekliplik gösteren unsurlar ile İslamiyet'in etkisi gibi değişim unsurları karşılaştırılarak ele alınması, öğrencilere tarihsel düşünme becerisi kazandırabilir.

Ders kitaplarında Oğuzlar özelinde farklı yayınlar arasında tutarlılığın sağlanması, aynı konuyla ilgili çelişkili ifadelerin nlenerak öğrencilerin kavram karmaşası yaşamadan doğru bilgiler edinmelerini desteklemek için gereklidir. Böylelikle ders kitaplarında Oğuzlar özelindeki tarihsel ortaya çıkan kopukluk yerini bütünlüğe bırakacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektirecek insanlar veya hayvanlar üzerinde yapılmış bir araştırmayı kapsamamaktadır.

Kaynakça

- Alizade, R. (2021). Dede Korkut kitabı'nın tarihi ve kültürel veriler açısından değerlendirilmesi. *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*, 14(35), 926-936. <https://doi.org/10.12981/mahder.929460>
- Bailey, K. D. (2007). *Methods of social research*. Free Press.
- Blow, F., Lee, P., & Shemilt, D. (2012). Time and chronology: conjoined twins or distant cousins? *Teaching History*, 147, 26-34.
- Carr, E. H. (1980). *Tarih nedir*. M. G. Gürtürk (Çev.). Birikim Yayınları.
- Chapman, T. (1993). Teaching chronology through timelines. *Teaching History*, 73, 25-29.
- Çanaklı, F., & Beldağ, A. (2023). Zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin sosyal bilgiler dersi bağlamında incelenmesi: Nitel bir çalışma. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 140-161.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H., & Akengin, H. (2012). Zaman ve mekân ilişkili becerilerin öğretimi. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (ss. 187-224). Pegem Akademi.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Türkiye'de tarih öğretiminin yönelimi üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Araştırmaları*, 38, 119-133.
- Dilek, D., & Dilek, G. (2015). Tarihsel becerilerin öğretimi, M. Demirel (Ed.), *Tarih Öğretim Yöntemleri* içinde (135-152). Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Eberhard, W. (2008). "Orta Asya göçebe kavimlerinde devlet kurma süreci", (Çev. O. G. Özgüdenli), *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 18, 1-8.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı-I*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1991). *Tarihin ilkeleri*. Say Yayınları.

- Hocaoğlu, D. (2003). Orada Öylece Duran Tarih. *Bilgi ve Düşünce*, 1(4), 82-87.
- Gömeç, S. (2010). Boyla ve бага unvanı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 73-80.
- Karatay, O. (2020). *İlk Oğuzlar köken, türeyiş ve erken tarihleri üzerine çalışmalar*. Ötüken Neşriyat.
- Jay, L., & Reisman, A. (2019). Teaching change and continuity with historical analogies. *Social Studies Research and Practice*, 14(1), 98-104. <https://doi.org/10.1108/SSRP-03-2019-0020>
- Lello, J. (1980). The concept of time, the teaching of history, and school organization. *The History Teacher*, 13(3), 341-350.
- Levstik, L. S., & Barton, K. C. (2011). *Doing history: Investigating with children in elementary and middle school*. Routledge.
- Lorenc, J., Mrozowski, K., Oniszcuk, A., Staniszewski, J., & Starczynowska, K. (2013). How is chronological thinking tested? *Edukacja An Interdisciplinary Approach*, 1, 84-97.
- Lowenthal, D. (2009). *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge University Press.
- Galán, (2016). Learning historical and chronological time: Practical applications. *European Journal of Science and Theology*, 12 (1), 5-16. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1803.01680>.
- McCreedy C. M. (2002). Elementary history education and children's perceptions of time. [Honors Theses]. Western Michigan University. https://scholarworks.wmich.edu/honors_theses/1716
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2019a). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. Devlet Matbaası.
- MEB, (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Anadol Yayıncılık.
- MEB, (2019b). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Devlet Matbaası.
- MEB, (2019c). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Ekoyay Yayıncılık.
- MEB, (2019d). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Devlet Matbaası.
- MEB (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. Ata Yayıncılık.
- MEB, (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Alan Becerileri. <https://tymm.meb.gov.tr/beceriler/alan-becerileri>.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to desing and implementation*. S. Turan (Çev.). Nobel Yayınevi.
- Nichol, J. (1999). Who wants to fight? Who wants to floo? Teaching history from a 'thinking skills' perspectivs. *Teaching History*, 95, 6-13.
- Ozan, H., & Yıldırım, T. (2024). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin zaman ve kronolojiyi algılama becerisine yönelik görüşleri. *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 10(3), 920–939.

- Patton, M. (2001). *Quin, qualitative research & evaluation methods, Sage Publications*. Sage Publishing.
- Poster, J. B. (1973). The birth of the past: Children's perception of historical time. *The History Teacher*, 6(4). 587-598.
- Rüsen, J. (2012). Tradition: A principle of historical sense-generation and its logic and effect in historical culture. *Tradition and History*, 51(4). 45-59.
- Sel, B., & Sözer, M. A. (2020). Change and continuity perception skills in social Studies curriculum in Turkey and America within the scope of teaching historical time. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-19. <https://doi.org/10.29065/usakead.649688>.
- Skjæveland, Y. (2017). Learning history in early childhood: Teaching methods and children's understanding. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 18(1) 8–22. <https://doi.org/10.1177/1463949117692226>.
- Solé, G. (2019). Children's understanding of time: A study in a primary history classroom. *History Education Research Journal*, 16(1), 158–73. <https://doi.org/10.18546/HERJ.16.1.13>.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilatı-destanları*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Şahin, V. (2017). Dede korkut hikâyelerinde mekân algısı ve kurgusu. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), 1-49.
- Şimşek, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zamanın ve kronoloji becerileri, M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (ss. 92-115). Pegem Akademi.
- Şimşek, A. (2014). Kronoloji ve zaman algısı. M. Safran (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri* içinde (ss. 98-103), Yeni İnsan Yayınları.
- Taşagıl, A. (2013). *Çin kaynaklarına göre eski Türk boyları*. Türk Tarih Kurumu
- Tavşancıl, E., & Arslan, A. E. (2001). *Sözel ve yazılı materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epilison Yayıncılık.
- Thorp, R. (2016). *Uses of history in history education*. Umeå Print & Media Umeå Universitet
- Thorp, R. (2020). How to develop historical consciousness through uses of history – A Swedish perspective. J. Wojdon (Ed.). In *Cultural and Religious Diversity and Its Implications for History Education* (pp. 207-224). Wochenschau Verlag.
- VanSledright, B. (2008). Narratives of nation-state, historical knowledge, and school history education. *Review of Research in Education*, 32(1), 109–146. <https://doi.org/10.3102/0091732X07311065>.
- Waring, S. M. (2010). Escaping myopia: Teaching students about historical causality. *The History Teacher*, 2(43), 283–288.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Yolcu, S., & Metin, Ö. (2024). Öğretmen görüşleri ışığında dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabının değişim ve sürekliliği algılama becerisi açısından değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 538–558.

EXTENDED SUMMARY

Social studies is one of the core subjects aimed at helping students understand the connection between the past and the present, as well as interpret historical processes. However, this process is closely linked to the way content is presented in textbooks. This research examines how the Oğuz, one of the most important Turkic tribes in Turkish history, is addressed in social studies textbooks in the context of understanding time, chronological thinking, and the skills of recognizing change and continuity. As Eberhard (2008) notes, tribal organization was the foundation of state formation in early Turkish history, with figures like the boyla playing key roles (Gömeç, 2010). In *The Book of Dede Korkut*, each chapter being named after a tribe underscores their importance in cultural and social identity. The Oğuz tribes, central to Turkish identity, left a lasting mark on global history through the Ottomans, whose long-standing ties with Europe and the Mediterranean highlight the Oğuz's significance. Their influence predates the Seljuks and Ottomans, extending back to the Asian Huns and Göktürks. Thus, understanding the Oğuz is key to grasping Turkey's historical and cultural roots, especially considering their role in founding the Turkish Seljuk State in 1077. In this context, how the role of the Oğuz in the historical process is explained in social studies textbooks, particularly in terms of chronological coherence and continuity, is an important issue. For instance, portraying the Oğuz as emerging later in history and addressing this process in isolation could lead to misconceptions among students and negatively affect the development of their skills in recognizing historical continuity. This research aims to highlight these issues and provide recommendations for a more holistic approach to history education regarding the Oğuz. This study seeks to answer the following research question: How are the Oğuz represented in 5th, 6th, and 7th-grade social studies textbooks concerning time perception, chronological thinking, and the understanding of change and continuity? This research is based on the document analysis technique within a qualitative research design. The findings obtained through document analysis were analyzed using the descriptive analysis method. In this study, the data obtained through descriptive analysis were structured and presented under subheadings determined in line with the research problem. Based on the study's outcomes, the depictions of the Oğuz in the textbooks are generally presented within a literary framework. In 5th-grade textbooks, the Oğuz are discussed in relation to works such as *The Book of Dede Korkut* or *Oğuz Kağan Epic*, without elaborating on their historical, political, and military significance. In 6th-grade textbooks, the Oğuz are introduced as suddenly appearing on the historical stage with the emergence of the Seljuks in 1040, but their relationships with the Huns and Göktürks or their roles in these periods are not sufficiently detailed, creating a sense of historical discontinuity. In 7th-grade textbooks, the Oğuz are presented as the founders of the Ottoman Empire, but there are gaps in the chronological flow. Although more information is provided about the Oğuz's settlement in Anatolia and their role in the founding of the Ottoman Empire, the connection to historical continuity remains weak. Furthermore, the presentation of information about the Oğuz varies in scope and depth across textbooks from different publishers. While some textbooks depict the Oğuz solely as a literary element, others introduce them within a historical framework. These inconsistencies can complicate students' understanding of historical processes. The study concludes that the depictions in the textbooks are insufficient for developing students' understanding of historical continuity and change. This is due to the failure to present historical events within a proper framework and the sudden introduction of the Oğuz into the historical narrative. The inconsistencies across textbooks from different publishers also pose a potential issue that could undermine students' trust in historical knowledge. Additionally, presenting the Oğuz, a critical topic, without sufficient detail may hinder the development of students' historical thinking and chronological perception skills. It is recommended to enhance the chronological coherence in textbooks. In this context, the roles of the Oğuz during the Hun, Göktürk, and Seljuk periods should be addressed in more detail. Providing consistent and historically integrated information about the Oğuz in textbooks will help build a more solid foundation for students' historical understanding.